

Anmeldelser

Karsten Skjold Petersen: Den danske hærs uniformer i 1700-tallet, 76 s., 80 kr., Tøjhusmuseet 2005 og Karsten Skjold Petersen (udg.): Otte år i Danmark. En hvervet tysk soldats erindringer 1783-1791. Tøjhusmuseet 2006, 141 s., 88 kr.

På det militærhistoriske Tøjhusmuseum har man i lang tid indsamlet våben og militært udstyr, herunder også uniformer, som jo i manges bevidsthed er uløseligt knyttet til den militære verden. Derfor er det en udmærket idé at lave en udstilling med dette tema, således som man har gjort det i sidste halvår af 2005. I den forbindelse har museet været nødt til lade sy en række nye uniformer efter de gamle tegninger, da kun ganske få uniformsgenstande fra 1700-tallet har overlevet soldaternes slid. Samtidig har man udsendt et hæfte om periodens uniformshistorie, forfattet af en af museets inspektører Karsten Skjold Petersen.

Selvom *Den danske hærs uniformer i 1700-tallet* er udgivet i forbindelse med en udstilling med samme tema, knytter den sig ikke direkte til udstillingen, men giver i stedet en kortfattet og skematisk fremstilling af periodens uniformshistorie. I alt overvejende grad baseres fortællingen på de mange godkendte uniformstegninger og på militærreglementernes uniformsbeskrivelser. De tit ret tekniske beskrivelser, der ikke bliver mindre komplicerede af, at tilhørende våbentyper også ofte omtales, får fremstillingen til at lukke sig om sig selv, og blive mærkelig uinteressant og uvedkommende. Jeg havde gerne set forsøg på at sætte uniformshistorien ind i en bredere politisk og kulturhistorisk kontekst. Det eneste vi hører til dette, er den til gengæld flere gange gentagne oplysning om, at den nye hærchef St. Germain i 1760'erne befalede hæren iklædt blå uniformer efter preussisk forbillede. Hvorfor denne franskfødte general havde en faible for preussiske uniformer, hører vi ingenting om, og hvorfor inspireredes i øvrigt danske uniformsdesignere i 1700-tallet? Også dette spørgsmål ville jeg gerne have hørt meget mere om.

På Tøjhusmuseet har man i en del år haft

en svaghed for smalle tværformater, og det gør det ikke nemt hverken for forfatterne eller for læserne. Bedre bliver det naturligvis ikke af, at mange af illustrationerne er uskarpt gengivne. Det virker i øvrigt som om, alle de uniformsillustrationer, der overhovedet findes inden for rigets grænser, har skullet presses ind i hæftet. En hel del kunne med fordel have været udeladt, og pladsen brugt til det skrevne ord.

Langt mere indbydende er Tøjhusmuseets anden sensommerudgivelse, som *Gott sei Dank* ikke er i tværformat, men derimod en nydelig lille bog i stift bind. Her finder vi en dansk oversættelse af Theodor Ulrich Nüblings: *Acht Jahre in Dänemark*, som udkom i forfatterens hjemby Ulm i 1852. Retfærdigvis skal det nævnes, at det ikke er første gang disse erindringer foreligger på dansk; de blev nemlig tilbage under Første Verdenskrig bragt som føljeton i tidsskriftet *Vor Fortid* i Julius Clausens oversættelse. Højst fortjenstfuldt er det dog, at de nu udgives i deres helhed i en nyoversættelse af Karsten Skjold Pedersen; for det er et særdeles interessant kilde til en meget "kildesvag" side af dansk historie.

Som ung mand stak Nübling af i vrede og bitterhed fra sin fødeby Ulm og lod sig hverve til den danske hær, der havde hvervekontorer mange steder i Tyskland. Fra 1783 til 1791 opholdt han sig i København som soldat, og om det barske, hårde liv, skrev han, efter for længst at være vendt tilbage til Ulm, i årene 1811-13 nogle meget læseværdige erindringer, som blev udgivet efter hans død. Vi får her mulighed for meget tæt at følge en hvervet soldats dagligliv i tjenesten og ikke mindst kampen for at holde sulten fra maven. Erindringerne er også optimistisk læsning, for vel var livsvilkårene hårde og pengene små hos mange, men hjerteligheden, gæstfriheden og venskabet var til gengæld også stort og stærkt. Ikke mindst takket være en række jobs som skriver hos den østrigske konsul i København og som en slags prokurator lykkedes det Nübling at komme helskindet igennem de 8 år, og i 1791 vendte han tilbage til Ulm, hvor han gjorde en glimrende karriere som forretningsmand, og hvor han døde 70 år gammel i 1837. Føjer man dertil hans åbenhjertige skildring af flere deserteringsforsøg samt

hans glødende forelskelse i den 19-årige ubegribeligt smukke, men også farligt skælmske københavnske officersdatter Louise Hartwich vil man forstå, at Núblings erindringer giver et gribende og troværdigt billede af livet blandt de nederste lag i det oldenborgske monarkis rigshovedstad.

Karl Peder Pedersen

Henrik Staun: Skove og skovbrug på Langeland – fra istid til nutid. Udgivet af Langelands Museum 2005, 560 s., rigt illustreret, indbundet, 295 kr.

Med en ualmindelig indsigtfuld og veltilrettelagt bog gør skovrider Henrik Staun her status over et langt livs arbejde i og med skovene på Langeland. Man lades som læser ikke et øjeblik i tvivl om, at arbejdet såvel som bogen er båret af et dybt engagement i – eller måske slet og ret kærlighed til – skoven og dens natur. Det er også en særdeles omfangsrig bog, der nok vil afholde de fleste fra at læse den i et stræk. Men det gør egentlig heller ikke noget, for den er disponeret godt i tre hoveddele med hver sin tilgang til emnet.

I første del foretages en systematisk gennemgang af Langelands vedplante- og urteflora, af øens dyreliv, af forskellige former for skovdrift med hovedvægten på de stubhaver eller stævningsskove, som er særlig rigt bevaret netop her, og af den lange række af fortidsminder der enten har været særligt beskyttede af det traditionelle skovbrugs skånsomme jordbehandling (storstensgrave, agersystemer osv.) eller som specielt knytter sig til skovbruget (savgrave, fredskovsdiger o. lign.). Undervejs i den ikke alene rigt men også relevant illustrerede tekst findes der bokse med forklaring eller uddybning af særlige forhold som eksempelvis rønnebærtræets plads i dansk folketro, hasselens internationale betydning og pløjning med ard.

Tredje del giver en grundig gennemgang af øens 61 største skove, idet der lægges særlig vægt på botaniske særkender, driftsmæssige forhold og ikke mindst deres historie. Man får som lokal læser eller turist her en glimrende introduktion og inspiration til videre udforskning på egen hånd.

Bogens hoveddel er dog dens knapt 300 sider lange afsnit om Langelands skovhistorie. Den strækker sig i tid fra træarternes indvandring og succession til en status over vore dages skovbrug, der præges af faldende træpriser og nye krav om naturnær drift og et oplevelsesmættet friluftsliv. Også tematisk har den et bredt vin-

gefang. Vi får således indgående skildringer af blandt andet skovenes mangesidige udnyttelse i fællesskabstiden, af 1800-tallets vidtrækkende skov- og landbrugsreformer, som satte den ensidige produktion af træ i højsædet, af de ikke altid ukomplicerede indbyrdes forhold mellem Grevskabet Langelands besiddere, skovridere, skovfogder og skovarbejdere, og af skovdriftens professionalisering og vekslende skovdykningsmoder gennem 18- og 1900-årene.

Fremstillingen bygger på et bredt og kynligt udvalgt udvalg af kilder, som dog undertiden refereres så tekstnært, at det nok bliver en smule for tungt for en del læsere uden særligt forhåndskendskab. For egentlige nørder er også disse afsnit imidlertid en guldgrube af information, selv om sådanne selvfølgelig også kan føle trang til at gøre indsigelse mod enkelte slutninger her og der. Eksempelvis fornægter forfatterens skovbrugsvidenskabelige baggrund sig ikke i forsøget (s. 199) på at omsætte 1600-tallets skovtaksationer til arealmål. Et forsøg der i bedste fald må betragtes som kvalificeret talmagi. Ligeledes må man undre sig over, at egen (s. 245) beskrives som 16-1700-tallets 'karaktertræ', når nu stort set alle skriftlige kilder (også de s. 173-199 citerede) og pollenanalyser klart peger på bøgen som den art, der dominerede alle bedre jorder. Det er vel i øvrigt også grunden til at den vegetationshistoriske periode fra bronzealderen og fremefter (s. 128) kaldes 'bøgetid'. Endelig kunne man nævne, at det store naturindhold i tidligere tiders skove næppe har haft det islet af forfaldne træer, som det antages (s. 209). For ved hugst tog man jo netop vindfælder og nedfaldne grene først, hvorfor man nok snarere må forestille sig skovbunden som nærmest støvsuget for dødt ved.

Mest inciterende er efter undertegnede mening beskrivelsen af de seneste halvtreds års langelsandske skovhistorie, simpelthen fordi den er oplevet på første hånd af forfatteren selv. Læseren får her et indblik i skovbrugets indre liv, som der givetvist kun vil være efterladt meget få skriftlige kilder til. Skildringen af skovrider Fløytrup (1885-1962), der igennem 44 års ansættelse ved grevskabet aldrig talte med sin arbejdsgiver, og på hvis bornholmerur man kunne læse påskriften "*det er senere end du tror...*", sammenfatter eksempelvis i kort form det ligeså traditions- som selvbevidste skovbrugserhverv, der i nogle generationer fik lov til at præge danske skove. Det erhverv, som forfatteren selv er rundet af. Men også det erhverv, som han gennem et langt liv har søgt at bibringe en øget forståelse for behovet for i driften at tage hensyn til skovens natur.

Bo Fritzboeger

Peter Christiansen: En udvandrers fortælling – et tidsbillede fra 1881-1943. K&B Jørgensens Forlag 2002, 281 s., 150 kr.

"Den 18de marts 1881, sagde jeg farvel til mine kære i Gilbakken, med en sæk på nakken og en vadsæk i den ene hånd. I sækken havde jeg min harmonika, lidt tøj og andre smådele. I vadsækken havde jeg et speget fårelår, en blikkende med 2 pund af det gode danske smør og en dunk med brændevin, som skulle være godt i tilfælde af søsyge; smørret og fårelåret skulle vi have til brød på jernbanen i Amerika. (...) Glad var jeg langt fra at være. Men fuld af liv og håb." Sådan indleder Peter Christiansen (født 1861 i Tårs i Vendsyssel, død i slutningen af 1943 (?) i Californien) sine meget omfattende erindringer, der i 2002 blev udgivet under titlen: *En udvandrers fortælling – et tidsbillede fra 1881-1943*. Som læser bliver man umiddelbart fanget ind af denne indledning, og dét er ikke tilfældigt. Der er ganske enkelt tale om et fascinerende værk. Peter Christiansen beskriver i sin bog – sådan omtaler han selv sine erindringer – et livsforløb, der på mange måder var karakteristisk for titusinder og atter titusinder af anonyme danskere, som regel folk fra landdistrikterne, der udvandrede i slutningen af 1800-tallet, de fleste for at skabe sig en tilværelse som nybyggere på prærien i det amerikanske Midtvesten. Der findes kun ganske få og kortfattede selvbiografier fra denne mangfoldige gruppe af danske immigranter. (De fleste dansk-amerikanske erindringsbøger er som regel skrevet af præster eller andre højtuddannede.) Med udgivelsen af Peter Christiansens bog har vi derimod fået et exceptionelt indblik i nybyggernes tilværelse og vilkår i en afgørende periode af dansk-amerikansk historie.

Bogen er velskrevet, den er engageret og medrivende, ind imellem endog af solid litterær kvalitet. Den er skrevet med sans for humor og for detaljerne, og Christiansen sparer ikke på de sidstnævnte: Bogen indeholder et væld af interessante oplysninger om social- og kulturhistoriske forhold, om farmernes og lokalsamfundets økonomi, om landbrugsteknologiske finesser, om familieforhold på kryds og tværs af nationaliteterne, om enkeltpersoners liv og levned, om lokal- og nationalpolitiske spørgsmål samt utallige små og store begivenheder, ofte anført med dato og klokkeslæt. Christiansen var fra naturens hånd udstyret med et optimistisk syn på tilværelsen, men det er tydeligt, at hans holdninger også er præget af et grundtvigiansk livssyn, som han erhvervede sig, ikke i fødelandet Danmark, men i USA.

En udvandrers fortælling er udgivet af efterkommere af Christiansens svoger og svigerinde i Vendsyssel. Der er så afgjort tale om et prisværdigt initiativ, men det skal ikke skjules, at deres indsats kunne have givet langt mere pote, hvis de havde søgt faglig bistand til deres projekt. Det har de nemlig ikke gjort, hvad bogen da også bærer umiskendeligt præg af: Den har således ingen noter med uddybende oplysninger, hvad teksten ellers gang på gang lægger op til. Der er, bortset fra to fotos på omslaget, ingen illustrationer. Det havde naturligvis været oplagt at opspore relevante billeder i danske og amerikanske arkiver. Manuskriptet har været igennem en scanning, men de utallige slå- og stavfejl er ikke rettet, bortset fra at dansk æ og ø har erstattet Christiansens egne udgaver af disse to bogstaver. Udgifterne kunne med fordel have indført en mere læsevenlig, nudansk stavemåde og tegnsætning, men det er ikke sket. (Det er dog forsøgt i citaterne her i anmeldelsen.) Endelig er der næppe tvivl om, at diverse fonde rundhåndet ville have betalt udgifterne til faglig og organisatorisk bistand i forbindelse med udgivelsen af et så værdifuldt værk som dette.

Asger Simonsen

J. Abrahamsen m. fl. (red.): Vadehavet. Portrætter af et kulturlandskab. Udgivet af Common Wadden Sea Secretariat & Amternes Vadehavssamarbejde 2005, 352 s., rigt illustreret i farver, 348 kr.

Det er de fremragende fotografier, der – tekstens kvaliteter ufortalt – bærer denne bog. De fortæller deres egen historie om et helt særegent kulturlandskab, hvor menneskets livsbetingelser til alle tider i ekstrem grad har været formet af udsatheden for naturens luner. Og om de ganske forskellige måder, som denne udsathed er blevet tacklet på.

Bogen, der er en antologi med bidrag af i alt femten forfattere, udspringer af det samarbejde på tværs af landegrænser om vadehavets forvaltning, som har stået på gennem nogle årtier. Den indledes med en glimrende samlet oversigt over områdets natur – og kulturhistorie og en karakteristik af de særlige problemer, som det står over for i dag, hvor de traditionelle fisker- og landbrugs erhverv er erstattet af turisme og naturbeskyttelse.

En geografisk disponeret præsentation af en række typiske vadehavssamfund – fra Skallingen i nord til Zuidersøens øer i syd – udgør

størstedelen af bogen. Og netop funktionen som en lækkert anrettet præsentationsbakke vendt mod både beboere, politikere og potentielle turister er nok bogens væsentligste. Teksten er generelt velskrevet og journalistisk snarere end analytisk, og selvom den tildeler historiske tildragelser en fremtrædende plads, er den for kalejdoskopisk til at kunne gøre det ud for en egentlig kulturhistorisk skildring af vadehavet.

Der argumenteres i indledningen for, at forholdene i dets forskellige dele er både meget ens og meget forskellige. Men man får som læser det klare indtryk, at det første er rigtigere end det sidste. Derfor ville det have givet fremstillingen et vældigt løft, hvis man havde valgt en tematisk snarere end regional disposition. For hvor forskellige udfordringer skabte egentlig anlæggelsen af havnebyer som Esbjerg og Wilhelmshaven, afvandringen fra Rømø og Föhr eller stormflodskatastrofer i Nordtyskland og Nederlandene?

Som nævnt er billedsiden uovertruffen, men der kunne en del steder være gjort mere for at samordne den med tekstsiden. Når vi hører om Svend Wiig Hansen skulpturer *Mennesket ved havet* nord for Esbjerg (s. 49), om det 14 etager høje Kurzentrum Blok A på Westerland Strand (s. 94) og om den gamle trædemøllekran i Stade (s. 165), kunne det have været rart at få syn for sagn. Og omvendt er billedteksterne i almindelighed så kortfattede, at man får mistanke om, at æstetiske hensyn har vejet tungere end oplysende. Om et særdeles spændende flyfoto (s. 109) får vi således blot at vide, at det viser "Kulturspor ude i Vadehavet". Men jeg må altså melde pas med hensyn til, præcis hvad det egentlig er, man ser.

Teksten indeholder mange fine iagttagelser. Fra Nordtyskland får vi eksempelvis en indfølelse skildring af, hvordan det offentlige rum er blevet invaderet af maritim symbolik i takt med at søfarts- og fiskerierhvervet har mistet enhver betydning. For det er jo det, turisterne kommer efter. Forfatterne er endvidere ikke bange for at behandle konfliktfyldt stof såsom den stort set overalt relevante 'kamp mellem bønder og biologer' (f. eks. s. 256ff). Det danske bidrag udmærker sig dog her som det mest konfliktsky, idet det ikke nævner de mange sammenstød mellem beboere og myndigheder i Tøndermarsken med et eneste ord.

Undertiden tager det rent anekdotiske overhånd, og leksikalske oplysninger om sydjyske købstæder (s. 52f) forekommer eksempelvis ikke voldsomt relevante. Det forhold at de tyske og hollandske bidrag i den foreliggende udgave er oversat til dansk, kan endvidere enkelte steder have gjort sproget tungere end nødvendigt

som tilfældet er med den "bastion, der er duppet med en ødsel pensel", der optræder på side 189. Men sammenfattende må man konstatere, at *Vadehavet. Portrætter af et kulturlandskab* er en righoldig samling af historiske og aktuelle iagttagelser fra et udkantsområde, der gennem århundreder samtidig har været et uudværligt bindeled til den store verden. En ganske central periferi.

Bo Fritzbojer

Lars Bisgaard og Sven Rask (red.): *Fynske Myter – sagn og sandhed*. Syddansk Universitetsforlag og Historisk Samfund for Fyn 2005, 152 s., rigt ill., 139 kr.

Ordet myte har flere betydninger, dels betegner det en usand historie, dels en mytisk historie, det vil sige en beretning, der er blevet opfattet som sand og har haft betydning for udviklingen af selvforståelsen inden for en gruppe eller en hel nation. Myter er blevet et aktuelt emne i historieforskningen, både i udlandet og i Danmark. I Berlin afholdtes i 1998 en stor udstilling om *Mythen der Nationen* med nationale grundlæggelsesmyter fra cirka 20 europæiske lande. Historisk Samfund for Sønderjylland afholdt i 2002 en foredragsrække om sønderjyske myter og udgav efterfølgende foredragene i bogform. (Anmeldt i *Fortid og Nutid* 2003:4). Dette initiativ inspirerede Historisk Samfund for Fyn til en tilsvarende foredragsrække 2002-2003, der på tilsvarende vis har været grundlag for en bogudgivelse.

Fynske Myter rummer myter i begge betydninger af ordet, dels usande, dels meningsgivende historier, der kan være med til at skabe fællesskab. Bidragene er skrevet af fynske museumsfolk og historikere. Indledningsvis er der et appetitvækkende essay om myter og historie skrevet af Nils Arne Sørensen. Myten om Stauning som landsfader og myten om Holger Danske præsenteres her som meningsbærende og meningsgivende fortællinger. De har ganske vist ikke spor at gøre med fynske myter, men med afsæt heri anskueliggør Nils Arne Sørensen på klar vis, hvorfor historiske myter er indlysende interessante – også i dag. De afspejler både nutidige og fortidige forestillingsverdener, som kan afdækkes lag for lag, når man undersøger, hvor og hvordan myterne er opstået, hvorledes de har udviklet sig over tid, hvem der har været aktiv i udbredelsen, og hvilke funktioner de har haft.

I ni artikler fortælles derpå om myter af vidt

forskellige slags, og ikke alle er meningsbærende. De forfattere, der er henvist til blot gøre op med usande historier, må i sagens natur levere de mindst fængende bidrag. At Henner Frisers hus i Middelfart ikke har tilhørt den friser, der skulle have dræbt kong Abel, er ikke ret overraskende, ej heller at der ikke har været inde-muret en hvid jomfru i et tårn i Nyborg. Her behandles myterne især ud fra spørgsmålet om fakta eller fiktion, men der er langt mere på spil i mytebegrebet. Det fremgår af Jesper Thomasens bidrag "Karen Brahe – forgangskvinde eller...?", hvor han viser, hvorledes en myte på samme tid kan være både sand og usand.

Nogle af historierne er velfortalte, mens andre, for eksempel historien om Ryslinge-smedens kalv som skulle være oprindelsen til Rød Dansk Malkerace, taber sin pointe i en alt for omstændelig udredning. Det er derimod ikke tilfældet med Lars Bisgaards to lange og vel-skrevne bidrag, dels om "Helgenskrin og Ørnetæppe – Skt. Knuds knogler gennem tiden", dels om "Christian 2. mellem Jylland og Fyn". Bisgaard fremdrager her de fleste af mytebe-grebet aspekter og afprøver dem på sine for-tællinger. Sammen med Sørensens indledning er disse to bidrag med til at gøre rundturen i det fynske mytelandskab læseværdig – også for ikke-fynboer.

Inge Adriansen

Georg T. Amsinck: En holstensk godsejer omkring år 1800. Justitsraad Garlieb Amsinck. Bogforlaget Adler 2005, 377 s., 298 kr.

Bogens forfatter har i arkiverne været på sporet af sin tiptipoldefar, justitsråd Garlieb Amsinck (1765-1821). Resultatet er en bog, der både er en biografi over en mand med en bemærkelses-værdig skæbne og et stykke holstensk godshis-torie fra tiden omkring livegenskabets afskaf-else fortalt i øjenhøjde.

Garlieb Amsinck, der var født ind i det ham-borgske handelspatriciat, virkede fra en ung alder som forretningsmand med titel af højfy-stelig hofagent for hertug Friederich Albrecht af Anhalt-Bernburg. Men i 1791 købte han det holstenske gods Nütschau og satsede herefter på at drive dette og andre holstenske godser. I begyndelsen gik det godt. Den dansk-norsk-slesvig-holstenske helstats udenrigsminister A.P. Bernstorff, hvis gods Borstel lå tæt på Nütschau, interesserede sig for den unge gods-ejer og befødrede hans udnævnelse til virke-

lig justitsråd; Amsincks netværk talte også den mægtige finansminister Ernst Schimmelmann. Efter tre år solgte justitsråden Nütschau med et pænt overskud, der gjorde ham i stand til at købe det større gods Rethwisch, og som kronen på værket erhvervede han 1798 Holstens eneste tilbageværende lensgods, Schönweide.

Det ligger forfatteren på sinde at vise, at Garlieb Amsinck ikke behandlede godsernes bønder urimeligt, sådan som han fik ry for efter at være blevet angrebet i et indlæg om sin fremfærd mod gårdmændene på Nütschau, trykt februar 1795 i *Schleswig-Holsteinische Provinzialberichte* – et ry, der i øvrigt synes af have hængt ved ham i det meste af den sene-re slesvig-holstenske historieskrivning. Forfat-teren mener ikke, Amsincks handlemåde var grov. Justitsråden var ligefrem og kontant i sin ageren som en moderne, borgerlig godsejer, hvis primære mål var at optimere sin profit. Han investerede store summer i at reformere produktionen på godserne og byggede nye, store for-pagtergårde, nye boliger til indersterne og nye mejerier. Den ineffektive hoveritjeneste skulle erstattes af lønede landarbejdere, og de live-gne gårdmænd fik enten arveforpagtningsaftaler på lange åremål eller købte gårdene.

Gårdmændene var ofte modstræbende og konservative – i hvert fald, når det gjaldt re-former, der betød, at de skulle til lommerne. Men de var ikke umælede ofre for godsejerens fremfærd. De kæmpede indædt for egen vin-ding, blandt andet via informelle magtstruk-turer, hvor de bestak bondefogeder og pressede husmænd og inderster til at tage deres parti. Gårdmændene hyrede også rutinerede advoka-ter, der førte langvarige retssager mod godseje-ren, og ofte var det Amsinck, der tabte magt-kampene. Stor var justitsrådets ærgrelse, da de nyligt selvejende bønder intet ville yde til de al-mueskoler, han havde opbygget.

Amsincks investeringer blev foretaget i en takt, der var langt hurtigere end gevinsterne, og 1812 gik han konkurs. En medvirkende årsag var ifølge forfatteren, at Amsinck som en opkomling, der stod udenfor det magtfulde sles-vig-holstenske ridderskab, blev diskrimineret. Eksempelvis opfandt landsregeringen en sær-lig lensafgift på to procent af købssummen, da Amsinck erhvervede Schönweide, og i 1801 blev han på et tilsyneladende usagligt grundlag nægtet et lån på 50 000 rigsdaler fra Den kongelige slesvig-holstenske Lånekasse, der blandt andet administreredes af *Provinzialberichtes* redaktør August Niemann. Også på anden vis blev han forfordelt, hvad lånemuligheder angik. I vrede og frustration over dette og med udsig-ten til sin snarlige konkurs fremkom Amsinck med injurierende udtalelser mod en række em-

bedsmænd, og han måtte 1813 udstå en fængselsstraf. Desperat søgte Amsinck de følgende år om et offentligt embede, men det siger næsten sig selv, at det var uden held.

Med til billedet af Amsinck hører en livsførelse, der ikke var præget af borgerligt mådehold. Af den kapital, han havde indskudt i Schönweide, beregnede han til sit underhold en årlig rente på fire procent. Da gældsætningen steg, og indskuddet svandt, satte Amsinck blot rentesatsen op, så han kunne opretholde sit forbrug. Godsregnskaberne fortæller om justitsrådets bord, der var velforsynet med krebs og karper, og til at underholde herskaberne fandtes en godsmusikant. Efter at have fået tolv børn med sin hustru, Sophie Christiane Schwancke, søgte justitsråden myndighederne i Lübeck om at måtte ægte en af sine forpagteres niece, Catharina Dorothea Mahncke, til venstre hånd. Resultatet blev et afslag, men 1805 indgik han en kontraktlig formæling med hende i Schönweides hovedbygning. De næste ti år fødte Catharina Dorothea syv børn, der fik familienavnet Hülse; drengene hed Garlieb til mellemnavn, pigerne Garliebine. Tilsyneladende levede de to grene af efterkommere efter justitsråden i fordragelighed, i hvert fald stod flere af børnene af første kuld faddere til det andet kuld, og siden hen understøttede de ældre børn også de yngre økonomisk. Justitsråden levede i velmagtsdagene et familieliv, der omfattede amsinckerne på Schönweide og hülserne på avlsgården Breitenstein.

I bogen orienterer forfatteren om baggrunden for forskellige institutioner og forhold, som vedrørte justitsrådets liv. Det er sympatisk, men til tider tager det overhånd. Noget af konteksten kunne godt være resumeret både kortere og klarere, og noget hører måske snarere hjemme i noter. Et andet kritikpunkt er disponeringen, der betyder, at man flere gange præsenteres for de samme sager, til tider endog de samme citater fra kildematerialet. Disse forhold kan imidlertid ikke skygges for, at forfatteren præsenterer stof, der giver et særdeles fascinerende indblik i konkrete forhold i livet på og konflikterne omkring holstenske godser i årtierne omkring år 1800.

Thomas Lyngby

Heidger Brandt: Haithabu und die großen dänischen Ringburgen. Analysen und Antworten zu den offenen Fragen der dänischen und schleswig-holsteinischen Geschichte des 10. Jahrhunderts. Norderstedt: Books on demand GmbH. 270 sider, dansk resumé. 19,50 €

Denne afhandling er udkommet med følgende unikke bekendtgørelse på siden over for titelbladet: *"Die vorliegende Arbeit wurde im Januar 2004 bei der Universität Aarhus, det humanistiske fakultet, zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie eingereicht. Als Mitglieder der Prüfungskommission wurden bestimmt: Prof. Litt. D. h. c. Else Roesdahl, Aarhus Universitet, Prof. dr. phil. Niels Lund, Københavns Universitet, Prof. dr. phil. Bjørn Poulsen, Aarhus Universitet."* Det fremgår ikke, om afhandlingen blev antaget til forsvar, eller den blev forkastet.

Meningen hermed må vel være at give læserne det indtryk, at Aarhus Universitet og dets bedømmelsesudvalg kan tages til indtægt som garanter for afhandlingens lødighed. Man har fortilfælde for, at disputatsforfattere i vrede har publiceret deres forkastede afhandlinger med bedømmelsesudvalgets indstilling som appendix, til formodet spot og spe for medlemmerne, men mig bekendt ikke for denne fremgangsmåde, hvor et universitet og navngivne medlemmer af et bedømmelsesudvalg tilsyneladende forsøges impliceret som faglige garanter for et arbejde, blot ved at de har bedømt det.

En disputatsbedømmelse er naturligvis en personsag, derfor kan bedømmelsesudvalget næppe, trods Brandts invitation, offentliggøre indstillingen uden at komme i konflikt med forvaltningsloven, men jeg kan som medlem af udvalget opfordre Brandt til at optrykke bedømmelsen og dens konklusion i fremtidige tryk af hans arbejde. Det er ikke så svært, når den trykkes efter "print on demand" princippet. For at værge mig mod at blive taget til indtægt for Brandts arbejde, må det dog være mig tilladt at meddele følgende anmeldelse.

Forfatteren er uddannet i skandinavistik ved universiteterne i Kiel og København og i kunsthistorie i Kiel; han underviser i kunst og dansk ved Immanuel-Kant-Schule i Neumünster. Den publicerede afhandling er i alt væsentligt identisk med den til Aarhus Universitet indleverede; enkelte afsnit er dog nyskrevne, således det afsluttende afsnit, der nu hedder "Zusammenfassung und Schlussbetrachtung". Afhandlingen består af en indledning (pp. 9-14), to store hovedafsnit, det første med titlen "Gewann

sich ganz Dänemark ... und machte die Dänen zu Christen" (pp. 15-154) og bestående af atten underafsnit, det andet med titlen "Die großen Ringburgen" (pp. 155-296) og bestående af tolv underafsnit, hvorpå følger "Zusammenfassung und Schlussbetrachtung". Hertil kommer resumé på (en slags) dansk (pp. 247-62) samt kildefortegnelse, litteraturfortegnelse og billedfortegnelse.

De spørgsmål i det tiende århundredes Danmarkshistorie, som efter forfatterens opfattelse er "åbne", er først og fremmest, hvorledes overgangen fra det såkaldte svenskeveldet til Jellingedynastiet formede sig; han hævder her som udgangspunkt, at de fleste tidligere forskere synes at mene, at det 'svenske' dynasti kun herskede over det sydligste Jylland, ikke over hele Danmark, omend denne opfattelse dog også er repræsenteret i forskningen. Det betyder, mener Brandt, at en dansk konges nederlag til Henrik Fuglefænger i 934 ikke var en lokal sag i Hedebyområdet, men vedrørte hele riget og indledte en periode, hvor Danmark var underlagt Tyskland.

Brandt anser ikke spørgsmålet om Gorms død og begravelse for løst med dateringen af kammergraven i Jellings nordhøj og fundet af en kammergrav under Jelling kirke. Han foreslår i stedet, at Gorm først er død ca. 964 og først blev begravet i skibsgraven i Ladby for senere at blive overflyttet til Jellings sydhøj. Det har ikke anfægtet ham, at Anne Christine Sørensen i sin grundige undersøgelse af Ladbyfundet har rykket Thorvildsens gamle datering af Ladbybegravelsen fra midten af det 10. århundrede til dets første fjerdedel.

Forfatteren diskuterer indgående, hvad Harald Blåtand mente med sin påstand om at have vundet sig hele Danmark. I denne forbindelse tages Danmarks forhold til Tyskland op til indgående revision, og Bolins gamle tanker om dansk afhængighed af Tyskland fra 934 kommer påny til ære og værdighed. Herunder tages trelleborgene og deres funktion op til revision, og det foreslås, at de er opført som led i en forsvarsplan mod saksisk aggression; broen ved Ravnung Enge indplaceres i samme sammenhæng som en flugtvej. Den tvivl, som Kjeld Christensen har rejst om den hidtidige daterings præcision, bortvejres med henvisning til, at det formål med broen, som Brandt mener at kunne fastslå, kun er aktuelt i en meget kort periode.

Forfatteren behandler således både skriftlige og arkæologiske kilder, og den valgte periode gør naturligvis dette helt uomgængeligt. Modsat Olaf Olsen, der har gjort sig til talsmand for det synspunkt, at "Når vi skal forsøge at forklare meningen med disse borge, er vi derfor helt

afhængige af den viden, vi kan få ved at studere borgene selv og tolke de observationer og fund, der er blevet gjort ved udgravningerne (Da Danmark blev til, 97)." går forfatteren ind for, at svarene på de åbne spørgsmål i sidste ende skal findes i de [skriftlige] kilder. Han argumenterer i denne sammenhæng for, at en række sene, nordiske kilder fortjener større tiltro, end de almindeligvis nyder.

Det umiddelbart mest slående ved afhandlingen er den frygtløshed, hvormed forfatteren går i clinch med hævdundne opfattelser og højt anerkendte forskere, og den uhyre iderigdom, han tilfører forskningsfeltet. Desværre viser det sig ved nærmere eftersyn, at forfatterens kendskab til den forudgående forskning og diskussion er temmelig mangelfuld. Hans litteraturliste omfatter niogfirs titler. Det er måske ikke helt utænkeligt, at dette antal, omhyggeligt udvalgt, kunne udgøre et tilstrækkeligt grundlag for afhandlingen, men sandsynligt er det ikke – og denne forudsætning er ingenlunde opfyldt. Det er således påfaldende, at man i diskussionen om Bolins tese om tysk overhøjhed over Danmark ikke finder Aksel E. Christensens *Vikingetidens Danmark* inddraget, så lidt som Inge Skovgaard-Petersens bidrag til *Gyldendals Danmarkshistorie* fra 1977. Også forfatterens omgang med ledingsvæsenet er nyere debat og erkendelser gået sporeløst hen over. Mest påfaldende er det dog, at se en diskussion om tolkningen af Jellingemonumenterne gennemført uden reference til noget af Knud Kroghs arbejder, hverken hans store artikel i *Acta Archaeologica* fra 1982 eller første bind af hans publikation af Jelling, fra 1993. Kroghs synspunkter omtales kun på anden hånd, og det i den udgave de har fået af hans kritikere Harald Andersen og H. Helmuth Andersen. Det er fra alle synspunkter lidet betryggende.

Lidet betryggende er også forfatterens kritik af de skriftlige kilder, eller rettere mangelen på kildekritik. Man må på den ene side anerkende, at forfatteren har inddraget et omfattende kildemateriale, men man savner på den anden side en overbevisende argumentation for inddragelsen af et antal kilder, hvis ringe eller helt manglende værdi med hensyn til vikingetiden forlængst er fastslået og alment accepteret. Det er meget overraskende at se Saxo og Sven Aggesøn ophøjet til bæredygtige kilder til det tiende århundredes historie.

Med hensyn til de tyske kilder, samtidige som sene i skøn blanding, konstateres deres ud-sagn blot helt uden kritik, ikke mindst den meget tiltrængte tendenskritik – tyske kilder taler således om de oprørske daner og om 'hertug' Harald [Blåtand] – og lægges derpå til grund for tolkning og rekonstruktion.

En tilsvarende ukritisk accept af kildeudsagn kombineret med ophøjelse af udokumenterede personidentifikationer til fakta ser man i forbindelse med diskussionen af Normandiets rolle. En normannisk kilde nævner i 940'erne en vis *Harald rex*, som kom normannerne til hjælp i deres kampe mod den franske konge. Nogle har hævdet, at han kunne være Harald Blåtand, men i nyere forskning, som forfatteren desværre ikke viser kendskab til, er der stort set enighed om, at det drejede sig om en lokal høvding med base i Bayeux. Men over dette i bedste fald omstridte forhold spindes der en lang ende om Harald Blåtand og betydningen af den danske kongemagts relationer til Normandiet og dens indgriben i hertugdømmets forhold. Tilsvarende hypotetisk er identifikationen, tidligere dyrket af Storm og Steenstrup, af en vis Sigtryg, som også huserede i Normandiet og døde der i 943. Ifølge Flodoards annaler, hvor han kaldes Setricus, blev han dræbt af den franske konge Ludvig 4 d'Outrémer i Rouen. Han identificeres uden reservationer med den danske konge Sigtryg, som nævnes på Asfrids to runesten fra Hedeby – og dermed er denne Sigtryg så placeret på en ny måde, både kronologisk og politisk. Ifølge Adam af Bremen berøvede Hardegon, Svens søn, som kom fra Nortmannia, denne Sigtryg, her benævnt Sigerich, kongemagten i Danmark, og for at få det har-

moniseret med Flodoards oplysning formoder Brandt, at denne Hardegon har overtaget magten over Sigtrygs hær i Normandiet og derpå hjemme i Danmark berøvet ikke Sigtryg selv, men hans efterkommere magten. Michael Dolley antog, med inddragelse af numismatiske kilder, at Sigtryg kunne være en fra Irland og Nordengland kendt Sigtryg, men denne mulighed diskuteres ikke her.

Man kan alt i alt konstatere, at det foreliggende arbejde hviler på et utilstrækkeligt kendskab til faglitteraturen, på en ganske uvidenskabelig måde at udnytte denne, og på en ganske rudimentær kildekritik. Hertil kommer, at forfatteren er tilbøjelig til at hente en *deus ex machina*, når han ikke kan finde grundlag for sine konstruktioner andre steder. Hertil hører hans antagelse, at Gorm blev begravet i Ladby og nok skal findes i en del af Jellings sydhøj, som arkæologerne endnu ikke har endevendt, og hans påstand om, at Harald Blåtand nok blev begravet af Sven Tveskæg i Jelling, ikke, som Adam hævder, i Roskilde. Byggestenene i hans historie (således opfatter han dem selv, med en teoretisk tilgang, der minder om Arups kendsgerninger) er ofte spekulativt funderede og ganske implausible.

Jeg overlader trygt til den kyndige læser at gætte min indstilling til Brandts arbejde og dets antagelse eller ej.

Niels Lund